

## **PRINCIP JEDNAKOSTI I ANTI-DISKRIMINACIONO PRAVO KAO ZNAČAJAN DEO MEĐUNARODNO JAVNOG PRAVA KROZ OSVRT NA KONVENCIJE O ELIMINACIJI SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE PREMA ŽENAMA**

REZIME: Kroz teorijsku analizu principa jednakosti koji je u savremenim pravnim sistemima konkretizovan u okviru antidiskriminacionog prava, autor pravi osvrt na Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama, iz 1979. godine. Pravo žena na ravnopravan tretman jedno je od najznačajnijih tekovina savremenih država i kao takvo, jedno od prioriteta kada je u pitanju uključenje naše države u normalne svetske tokove. U toku rada, nešto detaljnije analiziran je istorijat nastanka i sadržina Konvencije, kao i postupak kojim se prati primena Konvencije u državama članicama.

*Ključne reči: princip jednakosti, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena, anti-diskriminacionih ugovora*

### **Uvod**

Princip jednakosti jedan je od bazičnih principa na kojima počiva pravni poredak. Kao pravni princip koji prožima svaku poru društvene sfere, princip jednakosti u svojim savremenim specificiranim oblicima predstavlja stub oslonca savremenih pravnih sistema i zahteva koji se postavljaju pred svaku državu kako bi neprestano podizala standarde u poštovanju ljudskih prava. Evolucija principa jednakosti i prožimanje u oblasti ljudskih prava došla je do toga da se princip jednakosti danas u praktičnoj primeni vezuje u najvećem broju slučajeva

---

<sup>1</sup> Docent na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe, Univerzitet Privredna akademija, Novi Sad

za zabranu diskriminacije, koja je, zapravo, modalitet za ostvarenje ovog principa. Opšteprihvaćen je princip moralne jednakosti ljudi koji podrazumeva da su ljudi jednaki po svojoj vrednosti, jednaki u svom dostojanstvu, iako različiti u odnosu na svoje individualne karakteristike. Prihvatanje da su ljudi jednaki u ovom smislu nosi sa sobom potrebu da se princip jednakosti ne primenjuje samo u formalnom smislu, potrebno je razlikovati formalnu jednakost od suštinske jednakosti. Suštinska, moralna jednakost je ona koja uvažava razlike među ljudima uključujući proporcionalnost u odnosima i tretmanu, „oni koji su različiti, zaslužuju različito ali to različito treba da bude srazmerno razlici koja postoji među njima“.<sup>2</sup> Ovakvo objašnjenje osnova je anti-diskriminacionog prava koje se javlja kako u okvirima nacionalnih pravnih sistema i nacionalnih pravnih akata, tako i u okvirima međunarodnog prava i međunarodnih ugovora.

Većina modernih pravnih sistema imaju odredbe koje regulišu diskriminaciju, tj. zabranjuju je i sankcionišu, implementirane u svoje zakone. Takve odredbe rascepkane su kroz čitav pravni sistem, nalaze se parcijalno definisane u različitim zakonima u zavisnosti od toga koja je oblast u pitanju. Takođe, postoje posebni anti-diskriminacioni zakoni koji na relativno objedinjen način regulišu ova pitanja, po oblastima. Takav je, recimo Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom (Sl. Glasnik RS, 33/06).

Na međunarodnom nivou, takođe, postoji niz anti-diskriminacionih ugovora koji regulišu materiju koja se odnosi na konkretan osnov diskriminacije kao što je rasa, pol, zaposlenje, obrazovanje i dr. Jedna od takvih međunarodnih konvencija je i ona koju ćemo razmatrati u narednim redovima – Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena iz 1979. godine. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena (CEDAW) predstavlja najobuhvatniji dokument koji se odnosi na ženska ljudska prava. Ova Konvencija, prvi put u istoriji, daje definiciju diskriminacije prema ženama. U svom članu 1. pod diskriminacijom žena Konvencija podrazumeva: „svako razlikovanje, isključivanje ili ograničenje zasnovano na polu, a čije su posledice ili cilj da se dovede u pitanje ili onemogući priznavanje, uživanje ili faktička primena ljudskih prava i osnovnih sloboda žena na političkom, ekonomskom, društvenom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje.“ Prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama osnovni zadatak države je da, nacionalnim ustavima, zakonima i podzakonskim aktima prizna i u svim slučajevima zaštititi ženska ljudska prava. Države su, takođe, dužne da ukinu kaznene odredbe i običaje, i napuste svaku vrstu prakse kojom se uspostavlja i održava diskriminacija nad ženama.

<sup>2</sup> Etinski, R. Od principa jednakosti do anti-diskriminacionog prava, Pravni život, tematski broj Pravo i međunarodne integracije, broj 13, tom V, str. 561–575, Beograd, 2008.

## Istorijat nastanka i sadržaj Konvencije

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena usvojena je 18. decembra 1979. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine nakon što je ratifikovala dvadeseta zemlja. Do 1989, deset godina nakon usvajanja, gotovo sto država ratifikovalo je ovu Konvenciju i time pristalo da bude obavezano njenim odredbama.

Konvencija je, zapravo, predstavljala vrhunac tridesetogodišnjeg rada Komisije za položaj žena, koja je osnovana 1946. godine kao telo Ujedinjenih nacija. Osnovni posao ove Komisije je bio da detektuje sve oblasti u kojima je ženama uskraćena jednakost u odnosu na muškarce. Rezultati rada Komisije su, pored ove Konvencije kao najznačajnije, i niz drugih deklaracija i konvencija.

Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena zauzima značajno mesto među svim međunarodnim ugovorima koji se bave ljudskim pravima, jer se bavi, zapravo, ljudskim pravima polovine svetske populacije – pravima žena. Konvencija ima uporište u nekoliko važnih međunarodnih dokumenata kao što su: Preambula Povelje UN, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima. Takođe, duh Konvencije nalazi svoje izvore u ciljevima Ujedinjenih nacija kao što su reafirmisanje vere u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrednost ljudske ličnosti, u jednaka prava muškaraca i žena. Da bi to postigla, Konvencija predviđa ne samo povelju o pravima žena, već i plan akcije po zemljama kako bi obezbedila uživanje ovih prava.

U preambuli, Konvencija eksplicitno izjavljuje da „raširena diskriminacija žena i dalje postoji“, i naglašava da takva diskriminacija „krši principe jednakosti prava i poštovanja ljudskog dostojanstva“. Konvencija daje pozitivnu potvrdu principa jednakosti zahtevajući od država članica da preduzmu „sve odgovarajuće mere, uključujući i zakonodavne, da se obezbedi pun razvoj i napredak žena s ciljem da im se garantuje ostvarivanje i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda na osnovu jednakosti sa muškarcima.“ (član 3.)

U prvih nekoliko članova Konvencije, navedeni su osnovni pojmovi i načela kojom je prožet sadržaj Konvencije. U članu 1. navodi se, kao što je rečeno, definicija diskriminacije prema ženama; u članu 2. države potpisnice preuzimaju obavezu eliminisanja diskriminacije; u članu 3. predviđa se obaveza preduzimanja mera u cilju emancipacije žena; član 4. objašnjava svrhu posebnih mera koje bi ubrzale faktičko postizanje jednakosti između muškaraca i žena; član 5. govori o preduzimanju mera za otklanjanje stereotipa i predrasuda.

Plan u pogledu toga kako će se realizovati jednakost specifikovan je u prvih četrnaest članova. U svojoj koncepciji, Konvencija pokriva tri različite dimenzije situacija u kojim se nalaze žene. Građanskim pravima i pravnom statusu žena posvećena je velika pažnja. Takođe, za razliku od drugih ugovora koji se bave

ljudskim pravima, Konvencija je posvećena problemu ljudske reprodukcije kao i uticaju kulturnih faktora na odnose između polova.

Pravni status žena je pitanje kom se posvećuje najviše pažnje. Interesovanje za osnovna prava političke participacije nije opalo još od usvajanja Konvencije o političkim pravima žena iz 1952. godine. Odredbe ove konvencije su praktično ponovljene u članu 7. Konvencije o o eliminisanju svih oblika diskriminacije protiv žena, u kojima je ženama garantovano pravo glasa, pravo na izbor u sve organe za koje se vrši javni izbor i pravo da vrše javne funkcije. U ova prava uključuje se i jednako pravo žena da predstavljaju svoje zemlje na međunarodnom planu (član 8.). U članu 9. praktično je integrisana Konvencija o nacionalnosti udatih žena usvojena 1957. godine – predviđa se jednako pravo žene u pogledu odluka o sopstvenom državljanstvu nakon zasnivanja braka.

Članovi 10, 11 i 13 potvrđuju pravo žena na nediskriminaciju u pogledu obrazovanja, zapošljavanja, i ekonomskih i socijalnih aktivnosti. Ovi zahtevi naglašavaju situaciju u kojoj se nalaze žene u ruralnim područjima, čiji konkretni problemi i ključni ekonomski doprinosi zahtevaju više pažnje u politici planiranja.

Član 15 afirmiše potpunu jednakost u građanskoj i poslovnoj oblasti, zahtevajući da svi instrumenti koji su usmereni na ograničenje zakonskog svojstva žena postanu ništavi. I konačno, u članu 16. tekst Konvencije se vraća na probleme braka i porodičnih odnosa, afirmišući jednako pravo i obaveze žena i muškaraca u pogledu izbora supruga, roditeljstva, ličnih prava i raspolaganje vlasništvom.

Pored građanskih prava, Konvencija posvećuje veliki deo pažnje najvitalnijem pitanju kada su žene u pitanju, prvenstveno njihovim reproduktivnim pravima. Još u preambuli naglašava se da „uloga žene u rađanju dece ne sme biti osnova za diskriminaciju“. Tokom daljeg toka teksta Konvencije ponovo se vraća interesovanje za ulogu žena u reprodukciji. Naime, zahteva se pravilno razumevanje majčinstva kao važne socijalne funkcije i zahteva se jednaka odgovornost oba pola za odgajanje i brigu o detetu. U skladu sa tim, odredbe o zaštiti materinstva i brizi o deci proklamovane su kao osnovna i suštinska prava i uključena su u sve oblasti Konvencije, bilo da se one odnose na zapošljavanje, porodično pravo, zdravlje i obrazovanje. Obaveze celog društva proširuju se na socijalne usluge, naročito na ustanove za brigu o deci, što omogućava pojedincima da uklope svoje porodične obaveze sa poslom i učešćem u javnom životu. Ove posebne mere zaštite majčinstva ne smatraju se za diskriminaciju, već su način da se nejednak položaj žena putem njihove primene poboljša i izjednači. Takođe, Konvencija potvrđuje pravo žene da odluči o rađanju dece. Ovo je, zapravo, jedini međunarodni ugovor o ljudskim pravima koji spominje planiranje porodice. Države članice su obavezne da uključe savetovanje po pitanju planiranja porodice u proces edukacije kao i da razviju porodične zakonike koji će garantovati ženama pravo da slobodno i odgovorno odluče o broju dece i da im omoguće pristup informacijama, edukaciji i sredstva da bi mogle da primenjuju ova prava.

Treća opšta oblast Konvencije opredeljena je ka povećanju razumevanja koncepta ljudskih prava, jer on omogućuje formalno prepoznavanje uticaja kulture i tradicije u pogledu uskraćivanja osnovnih prava ženama. Ovi uticaji oblikuju se kao stereotipi, običaji i norme koji daju povoda različitim zakonskim, političkim i ekonomskim preprekama unapređenju položaja žena. Iz ovih razloga, u Konvenciji se navodi da je potrebno da se promeni i uloga muškaraca a ne samo žena kako bi, u krajnjem rezultatu, bila postignuta jednakost između polova. Stoga, države članice su obavezne da rade u pravcu modifikacije socijalnih i kulturnih obrazaca sa ciljem da se eliminišu predrasude i običaji koji podržavaju dominaciju jednog pola, bilo da je u pitanju ženski ili muški (član 5.). Čak, član 10.c. zahteva reviziju udžbenika, školskih programa i metoda nastave sa ciljem da se otklone stereotipi u oblasti obrazovanja.

## **Praćenje i izveštavanje**

Primena Konvencije od strane država potpisnica podrazumeva sistem izveštavanja o tome kakvo je stanje po pitanju normativnog okvira koji bi trebalo da integriše sve mere i zahteve koji su potrebni da bi se osigurala praksa nediskriminacije po ovom pitanju. Izveštavanje ovog tipa odnosi se, dakle, na to da li i kako domaći pravni akti uređuju pitanja koja se odnose na ravnopravnost polova. Ovo uključuje analizu pravnog sistema počevši od ustava, preko zakona (bilo da je u pitanju poseban antidiskriminatorski zakon koji uređuje ravnopravnost polova ili zakoni u različitim pravnim oblastima koji sadrže posebne odredbe o ravnopravnosti polova u konkretnoj oblasti) pa sve do podzakonskih pravnih akata. Uzima se u obzir i analiza i različiti strateški dokumenti koji određuju dalji razvoj i sprovođenje politika i mera koji će doprineti uspostavljanju ravnopravnosti. Analiza obuhvata samo postojanje normativnog okvira – da li nacionalna pravna akta uopšte regulišu pitanja ravnopravnog tretmana polova. Zatim, utvrđuje se, takođe, da li su u ta akta implementirana sva prava predviđena Konvencijom. Poslednji segment analize uključuje odgovore na pitanja da li se predviđena rešenja uopšte primenjuju u praksi i da li se i kakvi problemi javljaju u tom procesu.

Praktično, ovakva logika procesa izveštavanja sprovodi se u odnosu na sve odredbe Konvencije i obaveze države koje iz njih proističu. Recimo, kada je u pitanju obaveza države da preduzima mere u cilju promene kulturnih i socijalnih modela ponašanja, naročito, eliminisanje stereotipa o ulozi polova u društvu, izveštavanje obuhvata i postojanje normativnog okvira i njegove primene, a sve u okviru pitanja koja se tiču ove oblasti regulisanja diskriminacije. U pogledu eliminisanja stereotipa kada su u pitanju rad i zapošljavanje fokus je usmeren na probleme kao što su: pravljenje razlike između tzv. muških i ženskih poslova, zabranjen rad žena u određenim oblastima ili uopšte, uticaj stereotipa na obrazovanje i obrazovni proces u smislu podele profesija po polovima, itd.

Implementacija Konvencije praćena je od strane Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena (CEDAW). U pitanju je jedan od nadzornih organa Ujedinjenih nacija čije je osnivanje, sastav i delokrug regulisano Konvencijom. Komitet se sastoji od 23 stručnjaka predloženih od strane svojih vlada i izabrani od strane država članica kao pojedinci koji poseduju osobine visokog moralnog stava i, naravno, kompetentnost u oblastima koje pokriva Konvencija. Članovi Komiteta se biraju na svake četiri godine. Takođe, države članice su obavezne da podnesu nacionalni izveštaj najmanje jednom u četiri godine, u kojima ukazuju na mere koje su usvojene u cilju sprovođenja pravnih odredaba Konvencije. Za vreme godišnjeg zasedanja – Komitet se sastaje redovno dvaput godišnje – članovi Komiteta diskutuju o ovim izveštajima sa predstavnicima država i ispituju, zajedno sa njima, oblasti za dalju akciju koju je potrebno preuzeti u svakoj zemlji. To je, ujedno, i osnovni zadatak Komiteta: razmatranje izveštaja o svim vrstama mera koje države preduzimaju i koliko napreduju u primeni Konvencije, ali i davanje preporuka državama članicama po pitanjima eliminisanja diskriminacije žena. Takođe, Komitet sprovodi nadzor nad primenom Konvencije i u pogledu pojedinačnih predstavi kao i za istragu u pogledu kršenja ženskih prava.

Konvencijom je predviđen poseban sistem izveštavanja u pogledu vremen-ske dinamike podnošenja izveštaja. Svoj prvi izveštaj, države članice podnose u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu Konvencije u državi članici. Nakon toga, izveštaji se podnose najmanje jednom u četiri godine. Međutim, kada Komitet to zatraži, izveštaji se podnose i van ovako utvrđenih rokova. Ovi redovni i vanredni izveštaji imaju za cilj da omoguće konstantno praćenje prime-ne Konvencije i u pogledu normativnih rešenja i u pogledu praktične primene tih rešenja. Pored toga, praćenje od strane Komiteta nije jedini cilj. Izveštavanje bi trebalo da omogući da se i same države članice konstantno preispituju i da, kroz diskusije, međusobno razmenjuju iskustva što bi trebalo dodatno da im pomogne u rešavanju svih problema sa kojima se eventualno susreću u primeni ove Konvencije. Kako bi izveštavanje bilo jednoobrazno, i kako bi se osiguralo da izveštavanje pokrije sve oblasti koje pokriva i sama Konvencija, države članice na raspolaganju imaju smernice za pisanje svih vrsta izveštaja, kojima su regulisane saržina i struktura očekivanog izveštaja. Recimo, periodični izveštaji mora-ju da prate propisanu sadržinu i strukturu koja se sastoji iz sledećih segmenata: Uvod, Sprovođenje odredbi Konvencije prema članovima od 1. do 16. i Mere za implementaciju rezultata UN koneferencija.

Razmatranje izveštaja takođe ima svoju proceduru. Ono se odvija u dve faze. Prva je pripremna faza koju sprovodi radna grupa oformljena od strane Komiteta, koja se sastoji od petoro članova Komiteta i koja izdvaja u ovoj pripreмноj fazi pitanja koja će biti razmatrana tokom rasprave. Druga faza je faza rasprave, koja se odvija u toku dva sastanka Komiteta, u toku kojih se postavljaju pitanja, daju odgovori od strane predstavnika države i daju objašnjenja – sve u svemu, disku-tuje se o problemima i nalazima koji su navedeni u Izveštaju. Na osnovu izveštaja

donose se preporuke koje na svojoj plenarnoj sednici usvaja Komitet konsenzusom. Preporuke predstavljaju sintezu uočenih problema i preporučenih mera koje država članica treba da preduzme kako bi otklonila probleme. Pored preporuka koje Komitet usvaja za svaku državu članicu, postoji još jedna kategorija preporuka, a to su opšte preporuke, koje se usvajaju na osnovu širih analiza problema u primeni Konvencije, i upućene su svim državama. U nadležnosti Komiteta je i odlučivanje po predstavkama koje podnosi lice ili grupa lica protiv država članica zbog kršenja nekog od prava koje je predviđeno konvencijom. Odluke komiteta imaju formu mišljenja, koje nije pravno obavezujuće.

## **Zaključak**

Pravo jednakosti i u ovom, našem konkretnom slučaju, pravo žena na jednak tretman predstavlja jedno od najvažnijih, osnovnih ljudskih prava. Diskriminacija po osnovu polne pripadnosti predstavlja principijelno nezamislivo ponašanje u savremenim državama. U pitanju je pravo koje je prošlo jako dug evolutivni put i u tom putu steklo izuzetnu važnost u savremenim pravnim sistemima. Promovisanje i sprovođenje koncepta ravnopravnosti polova jedan je od prioriteta u reformama u kojima se nalazi naša zemlja. Međutim, iako se kao principu priznaje visoko mesto u domaćem zakonodavstvu, ravnopravnost polova u praksi često nije u skladu sa obavezama koje kao država imamo, prema zaključenim međunarodnim ugovorima, kao što su Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Ne treba izgubiti iz vida da je, upravo, poštovanje ženskih prava jedan od važnih uslova da bismo se mogli nazvati demokratskom državom.

**Assist. Prof. Vladimir Đurić, Ph.D.<sup>3</sup>**

***The principle of equality and anti-discrimination  
law as an important part of international public law  
through a review of the Convention on the Elimination  
of all forms of discrimination against women***

***A b s t r a c t***

Through the theoretical analysis of the equality principle which has been concretized within the anti-discriminatory right in modern legal systems, the author pays attention to the Convention on elimination of all forms of discrimination towards women from 1979. The women's right to the equal treatment is one of the most important achievements of modern countries. It is also one of priorities when we are talking about joining of our country into normal world streams. In

<sup>3</sup> Assistant Professor on the Law Faculty, Business Academy, Novi Sad



the course of this paper work there is given a detailed analysis of the history of the beginnings and the content of the Convention as well as the procedure of controlling of the application of the Convention in member countries.

Key words: the equality principle, the Convention on elimination of all forms of discrimination towards women, anti-discriminating contracts

### *Literatura*

1. Zakon o ratifikaciji konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori, br. 11/81
2. Zakon o potvrđivanju Opcionog protokola uz Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori, 13/2002
3. Etinski, R. *Od principa jednakosti do anti-diskriminacionog prava*, Pravni život, tematski broj Pravo i međunarodne integracije, broj 13, tom V, str. 561–575, Beograd, 2008.
4. Petrušić, N. *Praćenje primene Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW)*, [http://www.brand-co.net/zzrp/pdf/3\\_publicacije/publikacije\\_zavoda/izvestavanje\\_po\\_CEDAW.pdf](http://www.brand-co.net/zzrp/pdf/3_publicacije/publikacije_zavoda/izvestavanje_po_CEDAW.pdf)
5. Pajvančić, M. *Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije – kratak osvrt na sadržaj*, [http://www.brand-co.net/zzrp/pdf/3\\_publicacije/publikacije\\_zavoda/izvestavanje\\_po\\_CEDAW.pdf](http://www.brand-co.net/zzrp/pdf/3_publicacije/publikacije_zavoda/izvestavanje_po_CEDAW.pdf)
6. <http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/celina1/0161.html>
7. Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena: Republika Srbija, elektronsko izdanje, CEDAW/C/SCG/CO/1, jun 2007
8. Report of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Fortieth session (14 January-1 February 2008), Forty-first session (30 June-18 July 2008), elektronsko izdanje, A/63/38
9. <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/e1cedaw.htm>